

به نام خدا

بررسی اثربخشی آموزش بدون تکلیف شب بر یادگیری، اشتیاق تحصیلی و رضایت والدین دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی

مؤلف :

فرزانه صحرائی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: صحرائی، فرزانه، ۱۳۵۸
عنوان و نام پدیدآور: بررسی اثربخشی آموزش بدون تکلیف شب بر یادگیری، اشتیاق تحصیلی و رضایت والدین دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی / مولف فرزانه صحرائی.
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۷۹ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۹۳۹-۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص ۷۹-۷۲.
موضوع: اثربخشی آموزش - تکلیف شب - یادگیری - اشتیاق تحصیلی - رضایت والدین
رده بندی کنگره: LC۴۷۲۴
رده بندی دیویی: ۳۷۱/۹۱۳۷۸
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۲۳۲۳۶
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: بررسی اثربخشی آموزش بدون تکلیف شب بر یادگیری، اشتیاق تحصیلی و رضایت والدین دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی
مولف: فرزانه صحرائی
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زبرجد
قیمت: ۷۲۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۹۳۹-۸
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

فهرست مطالب

۷.....	فصل اول: کلیات.....
۷.....	مقدمه.....
۱۹.....	اهمیت موضوع.....
۲۳.....	فصل دوم.....
۲۳.....	مبانی نظری.....
۲۳.....	مقدمه.....
۲۳.....	تکلیف.....
۲۴.....	تکلیف شب.....
۲۴.....	تاریخچه تکلیف شب.....
۲۸.....	طبقه بندی انواع تکلیف شب.....
۲۸.....	تکالیف تمرینی.....
۲۸.....	تکالیف آماده سازی و آمادگی.....
۲۹.....	تکالیف بسطی و امتدادی.....
۲۹.....	تکلیف خلاقیتی.....
۲۹.....	انواع تکلیف از نظر نحوه ی انجام کار انفرادی با تکالیف یکسان.....
۳۰.....	انواع تکلیف از نظر نتیجه.....
۳۰.....	تکالیفی که محصول نهایی را خلق می نمایند.....
۳۰.....	تکالیفی که محصول نهایی را خلق نمی کنند.....
۳۰.....	انواع تکالیف از نظر مدت زمان اجرا.....
۳۰.....	تکالیف کوتاه مدت.....
۳۰.....	تکالیف میان مدت.....
۳۰.....	تکالیف بلند مدت.....

- ۳۱.....انواع تکالیف از نظر مکان اجرا.....
- ۳۱.....تکلیف در کلاس و مدرسه.....
- ۳۱.....تکلیف در خانه.....
- ۳۱.....انواع تکلیف شب.....
- ۳۱.....مقدار.....
- ۳۱.....هدف.....
- ۳۲.....زمینه مهارتی.....
- ۳۲.....میزان انفرادی کردن.....
- ۳۲.....میزان انتخاب دانش آموز.....
- ۳۲.....زمان لازم برای اتمام.....
- ۳۲.....زمینه اجتماعی.....
- ۳۳.....تکلیف شب از دیدگاه صاحب نظران.....
- ۳۴.....اثرات تکلیف شب.....
- ۳۴.....اثرات مثبت.....
- ۳۶.....اثرات منفی.....
- ۳۷.....آموزش بدون تکلیف شب.....
- ۴۰.....یادگیری ساختارگرا در کلاس درس.....
- ۴۲.....یادگیری از طریق کاوشگری.....
- ۴۲.....ویژگی کلاس درس مبتنی بر کاوشگری.....
- ۴۳.....یادگیری از طریق پروژه.....
- ۴۳.....ویژگی کلاس درس پروژه محور.....
- ۴۴.....یادگیری از طریق گفت و گو با همتایان و تامل درباره ی تدریس.....
- ۴۴.....ویژگی کلاس درس مبتنی بر تعامل.....

- ۴۵.....ساختن بر اساس علائق و نقاط قوت دانش آموزان
- ۴۵.....سنجش،پشتوانه یادگیری و تدریس
- ۴۶.....اشتیاق تحصیلی
- ۴۷.....ابعاد اشتیاق تحصیلی
- ۴۷.....اشتیاق تحصیلی شناختی
- ۴۷.....اشتیاق تحصیلی انگیزشی(عاطفی)
- ۴۹.....اشتیاق رفتاری
- ۴۹.....پایداری و تلاش در تکلیف
- ۴۹.....کمک طلبی
- ۵۱.....عوامل موثر بر اشتیاق تحصیلی
- ۵۱.....عوامل خانوادگی
- ۵۱.....ساختار خانواده
- ۵۲.....درآمد خانواده
- ۵۲.....اشتغال والدین
- ۵۲.....فقدان والدین
- ۵۳.....مهاجرت
- ۵۳.....عوامل مدرسه ای
- ۵۳.....ادراک و نگرش دانش آموزان نسبت به مدرسه
- ۵۴.....فضا و موقعیت یادگیری
- ۵۴.....ارتباط دانش آموزان با هم و با معلم
- ۵۵.....تعریف رضایت مندی و رویکردهای آن
- ۵۶.....رضایت مندی والدین
- ۵۶.....اهمیت بررسی رضایت مندی والدین

۵۷.....	برنامه ریزی های انجام شده جهت تاثیرگذاری بر رضایت مندی والدین.....
۵۷.....	پیشینه تحقیقات صورت گرفته.....
۵۷.....	پیشینه تحقیقات صورت گرفته در داخل کشور.....
۶۱.....	پیشینه تحقیقات صورت گرفته در سایر کشورها.....
۷۰.....	خلاصه فصل دوم.....
۷۲.....	منابع.....
۷۲.....	فهرست منابع فارسی.....
۷۷.....	منابع انگلیسی.....

فصل اول

کلیات

مقدمه

دانش آموزان بزرگ ترین سرمایه های انسانی هر جامعه ای به حساب می آیند زیرا، می توانند با در هم آمیختن نیروی جوانی، علم و مهارت آموخته شده، چرخ های پیشرفت و توسعه را به حرکت درآورند. در تمام کشورها سالیانه سهم بالایی از درآمد ملی صرف آموزش و پرورش می شود. نظام های آموزشی همواره به دنبال بهبود خود هستند و مهم ترین عامل موفقیت هر نظام آموزشی، میزان عملکرد تحصیلی فراگیران آن است (آسارتا و اشمیدت^۱، ۲۰۱۷). دوران تحصیل، دوره ای از زندگی است که در آن تغییرات شناختی و اجتماعی سریعی اتفاق می افتد، از این رو انطباق و سازگاری با فرصت ها و چالش های تحصیلی، مورد توجه پژوهش گران تعلیم و تربیت بوده است (کلارک^۲، ۲۰۲۰). یکی از برنامه های آموزشی که در سال های اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است، برنامه آموزش بدون مشق شب است. این برنامه آموزشی بر این اصل تمرکز دارد که دانش آموزان بتوانند به محض پایان ساعت درس، به خانه بروند و دیگر نیازی به انجام تکالیف و مشق شب نداشته باشند. هدف اصلی این برنامه آموزشی، بهبود عملکرد دانش آموزان و افزایش اشتیاق تحصیلی آن ها است. پژوهش های اخیر به طور مستقیم و غیر مستقیم در نتایج خود نشان داده اند که؛ برنامه آموزش بدون مشق شب می تواند اثربخشی بالایی در بهبود یادگیری، اشتیاق تحصیلی و رضایت والدین دانش آموزان داشته باشد.

جهت ایجاد انگیزه و یادگیری عمیق در دانش آموزان، فعالیت های درسی باید به گونه ای طراحی شوند که فرصت های یادگیری معناداری برای دانش آموزان ایجاد کنند، دانش آموزان در قبول کردن آن تردید نداشته باشند و با علاقه آن را انجام دهند. آکیوکا و

1. Asarta and Schmidt.
2. Clark.

گیلمور^۱ (۲۰۱۳) و هم چنین بمبوتی^۲ (۲۰۱۰)، اظهار داشتند که وقتی دانش آموزان درباره ی اینکه چرا باید تکلیف را انجام دهند و تا چه حد برای آنها مفید خواهد بود ابهام دارند، توجه کمتری به انجام آن دارند؛ بنابراین، معنادار کردن مشق ها و توجه به علایق یادگیرندگان می تواند زمینه ی اشتیاق تحصیلی بیشتری را برای آنان فراهم کند. کاتز، کاپلان و گوتا^۳ (۲۰۰۹)، در پژوهش خود نشان دادند، دانش آموزان گروه مطالعه تمایلی به انجام تکلیف ندارند. آنها دلیل تمایل نداشتن خود را چنین بیان می کنند که تکلیف درسی به ندرت با علایق آنها مرتبط هستند. دانش آموزان اعلام کرده اند که آن ها تکلیف اختصاص داده شده را انجام نداده اند؛ زیرا به فعالیت های دیگری مشغول بوده اند که احساس می کنند برای موفقیت های تحصیلی مفیدتر است (شیربیگی، سرمدی و مرادی، ۱۳۹۲).

لزوم توجه بیشتر به حیطه ی عاطفی و مهارتی یکی دیگر از دلایلی است که باعث گرایش معلمان و دانش آموزان به شیوه های آموزش بدون مشق شب شده است. معلمان بسیاری اذعان کرده اند که در رویکرد جدید باید فعالیت های مهارت محور به گونه ای در نظر گرفته شود تا به حیطه ی عاطفی و مهارتی دانش آموزان بیشتر توجه شود. وکیلی و امانی (۱۳۹۶)، نیز در پژوهش خود که بررسی نقش تکلیف شب در عملکرد تحصیلی دانش آموزان از دیدگاه معلمان بود، به این نتیجه رسیدند؛ اکثریت معلمان معتقدند مشق شب بر ابعاد شناختی، مهارتی و عاطفی عملکرد تحصیلی دانش آموزان ابتدایی تأثیر زیادی دارد، اما نوع تکلیف شب مهم است. برخی از انواع مشق شب می تواند اثرات مثبتی را فراهم کند، در حالی که برخی دیگر می توانند تاثیرات منفی داشته باشند (رضوی، ۱۳۹۳). برخی از تاثیرات نسبت داده شده به مشق شب متضاد با تاثیرات مثبت مشق شب است برای مثال؛ اگرچه برخی بحث می کنند که مشق شب می تواند موجب افزایش نگرش مثبت دانش آموزان نسبت به مدرسه شود، اما گروهی معتقدند ممکن است مشق شب تاثیر منفی بر نگرش دانش آموزان داشته باشد (پایتل^۴، ۲۰۰۷). آنان معتقدند انجام

3. Akioka and Gilmore.

4. Bombnuti.

5. Katz, Kaplan and Guetta.

1. Paytel.

تکالیف، تنها رویدادی نیست که پس از مدرسه بتواند موجب یادگیری شود. بسیاری از فعالیت هایی که در زمان فراغت صورت می گیرد، می تواند موجب آموزش نکات مهم تحصیلی و مهارت های زندگی گردد و مهم این است که یک تعادل مناسب بین اوقات فراغت و یادگیری پدید آید. ساختار آموزش و پرورش سنتی ایران حافظه محور و مبتنی بر متکلم وحده بودن معلم هاست، دنیای شبکه ای و شیشه ای امروز کودکان را با کهنکشانان از دیده ها و اطلاعات همراه می کند. والدین بین ارزش های سنتی و نیازهای دنیای امروز سرگردان شده اند. برای گذر از این دوگانه چه باید کرد؟ فقط والدین سرگردان نیستند، حتی خیل عظیمی از معلمان و متخصصان هم در همین وادی اند. مدت هاست مدیران آموزش و پرورش تلاش می کنند به تدریج از حجم این مشق ها کاسته شود و ضرورت حذف آن را کاملا درک کرده اند. این امر پدیده ای جهانی است و فقط مختص ایران نیست. در چهار کنج جهان علاقه زیادی دارند که کودکان با کتاب های بزرگ و مفاهیم مفصل مواجه شوند و زود آنها را یاد بگیرند.

والدین بسیار زیادی در ایران هنوز از اینکه کودکان مطالب را حفظ کنند و به قول خودشان مثل بلبل ارائه دهند، لذت می برند. والدین بسیاری هستند که خواهان تکالیف مفصل و متنوع اند تا بتوان این گونه کودک را به بهانه درس در خانه سرگرم نگه داشت. بیشترین فشار بر کودکان وارد می شود و آنها قربانی این سرگردانی اند. آموزش و پرورش به عنوان مهم ترین نهاد آموزشی ایران چاره ای ندارد جز اینکه؛ مفهوم مشق و تکلیف را تغییر دهد و قبل از هر چیز والدین را آگاه و انتظارات آنها را همسان سازی کند. اینکه والدین بدانند مشق های حافظه محور به سمت مشق های مهارتی و دست ورزانه و تعاملی خواهند رفت، و با این کار از کمیت کاسته و بر کیفیت مشق افزوده خواهد شد. والدین وقتی یک مشق کاغذی و عینی نمی بینند احساس اینکه کودکشان چیزی یاد نگرفته، نداشته باشند، و اینکه مهارت ورزی را به رسمیت بشناسند (امرسون و لیولین^۱، ۲۰۱۱). براین اساس در پژوهش حاضر تأثیر برنامه آموزش بدون مشق شب بر یادگیری، اشتیاق تحصیلی و رضایت والدین دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی مورد بررسی قرار خواهد گرفت،

چراکه استفاده از این روش وجایگزین کردن کلاس فعال (فعالیت محور) با روش های خلاقانه می تواند سلامت روانی، کاهش خستگی و استرس و همچنین بهبود در عملکرد تحصیلی دانش آموزان را در پی داشته باشد و با داشتن برنامه های آموزشی بهینه و اثربخش، به عنوان یک راهنمای مفید برای مدارس و معلمان این مقطع آموزشی مورد استفاده قرار گیرد.

بارزترین بخش از مولفه ی آموزشی در کلاس درس ، تکالیف درسی دانش آموزان هستند. تکالیف درسی که همیشه قسمتی از برنامه ی درسی دانش آموزان را تشکیل داده اند، نظر معلمین، دانش آموزان و اولیاء را به خود معطوف نموده و موجب برانگیخته شدن نظرات موافق و مخالف آنان گشته است. عموم مردم تکالیف درسی را مسائلی پیش پا افتاده می دانند که نیازی نمی بینند در مورد آن صحبت نمایند، حال آن که بیشتر از هر فعالیت آموزشی دیگر این مشق شب است که منبع درگیری و شکوه خانواده ها و مدرسه است. کمبود امکاناتی هم چون محدودیت های فضای آموزشی، محدودیت ساعت آموزشی، کم بودن تعداد معلمان، عدم آشنایی با فن تدریس و... موجب گشته است که یادگیری درس در کلاس به صورت شایسته رخ ندهد و همین امر نیز باعث شده که معلمان با ارائه نمودن تکلیف خانه، علاوه بر جبران نمودن نقص یادگیری در کلاس درس به مرور کردن مطالب درسی و تمرین نیز بپردازند (حسینی نسب، ۱۴۰۰).

امروزه در آموزش و پرورش ایران و حتی بسیاری از کشورهای دنیا بحث تکلیف شب از جمله موضوعات بحث برانگیز در حوزه ی تعلیم و تربیت به شمار می رود. تکلیف شب یک ابزار می باشد که فرصت و فعالیت خارج از مدرسه را جهت رسیدن به اهداف برنامه های درسی به شکلی موثر و آگاهانه به خدمت خواهد گرفت. تمرین و تکرار یا همان تکلیف شب به عنوان یک وسیله جهت تثبیت یادگیری و کسب مهارت های آموزشی دریافت شده، دارای قدمتی به بلندای تاریخ می باشد. تا جایی که لوحه های ثبت گردیده از زمان قدیم نشان گر تکلیف و تمرین کودکان برای یادگیری می باشد (شعاری نژاد، ۱۴۰۰). فرهنگ معین تکلیف را این چنین معنا نموده است: به رنج افکندن - رسیدن به سن بلوغ و رشد - بار کردن، به گردن گذاشتن، کاری سخت و شاق را به عهده ی کسی

گذاشتن - وظیفه‌ای که باید انجام شود (همانند مشق شب و حل مسائل) (عزتی، ۱۳۹۷). کوپر^۱ نیز در تحقیقات خود در سال ۱۹۹۸، در مورد تکلیف شب بیان می‌دارد که «تکلیف وظیفه‌ای می‌باشد که به وسیله‌ی معلمان برای دانش آموزان تعیین گردیده است تا در ساعاتی غیر از مدرسه انجام گیرد». دوئل^۲ (۱۹۹۱)، نیز در تعریف تکلیف آورده است که؛ تکالیف منزل نوعی از ارتباطات را بین معلمان، کودکان و والدین برقرار می‌نمایند که در موفقیت دانش آموزان تاثیرگذار است. تکلیف شب از وظایفی است که از تأسیس مدارس همگانی عمدتاً به منظور تکمیل آموزش مدرسه و گاه به عنوان وسیله‌ای در دستیابی به اهداف دیگر آموزش و پرورش مانند عادت به کار مستقل، رشد، مسئولیت، عادت به مطالعه برای دانش آموزان در کشورها معمول بوده است. تکالیف را بر اساس اهداف به چهار دسته تقسیم می‌نمایند که عبارت‌اند از:

تکالیف تمرینی: برای تقویت کردن مهارت‌ها و دانش‌های کسب شده مناسب است. تکالیف آماده سازی و آمادگی: برای آماده نمودن شاگردان برای درس‌های روز بعد یا روزهای بعد به کار برده می‌شود.

تکالیف بسطی و امتدادی: موجب یادگیری ایده و مهارت در موقعیت جدید می‌گردد. تکالیف خلاقیتی: به معنای ترکیب کردن مفاهیم و مهارت‌های کسب شده در کلاس درس با هم و ایجاد نمودن راه حل جدید می‌باشد (اعظمی نیا، ۱۳۹۶).

تکلیف (مشق شب) همواره به عنوان یکی از عوامل مهم در تحقق یادگیری مطرح بوده و در هر دوره متناسب با برداشتی که از یادگیری وجود داشته، شکل و نوع تکلیف نیز متفاوت بوده است. شاید در گذشته اگر دانش آموزی صرفاً موفق به محفوظاتی در ذهن خویش می‌شد، تصور می‌رفت که یادگیری در او تحقق یافته است. اما امروزه، با تعریفی که از یادگیری می‌شود توقع اهدافی فراتر از آن وجود دارد. یکی از متغیرهای رایج در مورد یادگیری به شرح زیر است: «یادگیری تغییری است که در توانایی انسان ایجاد می‌شود و برای مدتی باقی می‌ماند و نمی‌توان آن را به سادگی به فرآیندهای رشد کسب

1. Cooper.
2. duel.

شده نسبت داد» (تولمن^۱، ۱۹۴۰). یادگیری در روانشناسی یکی از مهم ترین زمینه ها می باشد که دارای جایگاهی خاص در عرصه ی آموزش و پرورش است و با عناوین مختلفی هم چون: کسب دانش و اطلاعات، عادات گوناگون، مهارت های متنوع و راه های گوناگون حل مسائل تعریف می گردد (سیف، ۱۳۹۹). به همین دلیل از تکالیف خانه به عنوان تمرین جهت یادگیری و توانایی استفاده می گردد و تکلیف خانه به آن دسته از فعالیت های درسی اطلاق می شود که در یادگیری های کلاسی جهت انجام دادن در خارج از کلاس درس و مدرسه برای دانش آموزان تعیین می شود (موسوی نره، ۱۳۹۸). امروزه با توجه به تحولات جوامع با پیدایش نظریه های تربیتی و وجود رسانه هایی که اوقات فراغت دانش آموزان را به خود اختصاص می دهد، ضرورت تکلیف شب در بسیاری از کشورها از جمله فرانسه، کره جنوبی، فنلاند و... مورد سؤال قرار گرفته و راه های دیگری برای یادگیری موضوعات درسی و همچنین پر کردن اوقات فراغت کودکان و نوجوانان در خانه تدبیر می گردد. در بعضی از جوامع از جمله در ایران تکلیف شب هنوز جایگاه سنتی و ارزشی خود را حفظ نموده است و از آن جا که گروه های مختلفی درگیر آن می باشند، این مسئله هنوز به عنوان یک موضوع روز مطرح بوده و طیف وسیعی از افکار و عقاید مختلف و گاه متضادی را در بر می گیرد. تکلیف شب چنان با تار و پود نظام آموزش و پرورش کشورمان آمیخته است که تصور مدرسه بدون تکلیف برای بسیاری از ما ممکن نیست. تکلیف شب به عنوان فعالیتی که دانش آموزان و والدین آنها را درگیر ساخته از دیدگاه های مختلف و حتی متضاد مورد بررسی قرار گرفته است (زاهد، ۱۳۹۹).

از دیدگاه طرفداران مشق شب، تاکنون صدها تحقیق در مورد تکلیف خانه و نقش آن در موفقیت های تحصیلی انجام شده است و آنها در مجموع تکلیف را جزء جدایی ناپذیر یادگیری می دانند و به بررسی اثربخشی مشق بر روی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پرداخته اند (هاشمی، ۱۳۹۹). با این حال، در مورد میزان و نوع مناسب مشق، بحث هایی وجود دارد. برای مثال کوپر، رابینسون و پاتال^۲ در سال ۲۰۰۶، در یک متا آنالیز، به بررسی ۱۲۰ تحقیق در مورد مشق پرداختند و نتیجه گیری که به دست آمد این بود که؛ مشق

1. Tolman.

2. Cooper, Robinson and Patal.